

A szovjet írószövetség kongresszusa

* * *

Végtelenül fárasztó egy írókongresszus anyagát végigolvasni, ha a jókora paksamétára menő lapokon csak beláthatatlan szóáraddal találkozik az olvasó, s csupán elvétve bukkan egy-egy újnak mondható gondolatra, szempont-ra. A szovjet írószövetség harmadik kongresszusának anyagával jártunk így. Ezt a kongresszust május végén tartották Moszkvában, épp huszonöt esztendővel az első kongresszus után, s ez a mostani is az időszerűségért és a pozitív hőért folytatott harc jegyében folyt le, tehát, mint gondoltuk, a kongresszus felett ezúttal is az árny lebegett, ami a szovjet irodalomra olyan perdöntően rányomta a bélyegét már azoktól a napoktól kezdve, amikor Maxim Gorkij kifejtette saját írói alkátának bizonyára megfelelő irodalmi krédóját — melyben egyebek mellett szó volt a pozitív hőökről és az időszerűségről is —, azzal a nyilvánvaló szándékkal, hogy homályosan körvonalozott nézeteivel új irodalmi irányzatot teremtsen, s nem kis bátorsággal és önhittséggel ezt az irányzatot szocialista realizmusnak nevezte. A sztalini kornak nagyon kopóra jött egy olyan művészeti hitvallás, melynek hézagai s belső ellentmondásai, nemkevesébe

kiforgatása, félremagyarázása és „kiégyesítése” nagyszerűen lehetővé tette a valóságos élet tükrözésének elkendőzését a művészetben, Pegazus befogását vül álló dogmaival kiteljesedett, s a elmélet, mely Zsdánov esztétikán kívül álló dogmaival kitejlesedett, s a sztalini módszer uravnilovkájával minden író számára kötelezővé tétetett, jó kaptafául szolgált művek ezreihez.

Hat napig tartott ez a kongresszus, több száz író részvételével. Hosszú-hosszú órákon át — legálábbis a kongresszus anyagából úgy látszik — a vita csak nagy ritkán zökkent a megszokott mederből, abból a mederből, amit már az első napon is ismert, előre megfogalmazott, s az utolsó napon felolvasóti határozatok szabnak meg. S a határozatok, valóban, ezúttal sem hoztak semmi váratlant, semmi újat.

Egy író sajnálatát fejezte ki, hogy a szovjet írószövetség első titkárja, Alexej Szurkov beszámoló helyett nem ír inkább több verset, főlróva neki, hogy „A szovjet irodalom feladatai a kommunizmus építésében” című beszámolója végtelenül unalmas. Ennek a beszámolóknak kellett megszabnia az „irányvonalat” az irodalomban a Szovjetunió Kommunista Pártjának XXI.

kongresszusa után, amelyen — köztudomású — „elhatározták”, hogy áttérnek a kommunista társadalmi rendszer „építésére” a Szovjetunióban. Hogy Szurkov szóbanforgó referátuma unalmas-e vagy sem, az igazán ízlés és felfogás dolga, annyi azonban bizonyos, hogy semmi újat nem tartalmaz. Amit Szurkov mondott, elhangzott már más hasonló kongresszusokon és összejöveteleken is, de közismert volt azokban a napokban is, évek hosszú során, amikor ehhez hasonló kongresszusokat — az írókét — a Szovjetunióban egyáltalán nem szerveztek.

Nem szándékunk a beszámolót és a vitát részletesen ismertetni, inkább csak egy-egy érdekesebb, jellemzőbb megállapítást ragadunk ki. Alexej Szurkov például ezt állítja: „E kongresszust megelőzően az írók összejövetelein, a köztársasági kongresszusokon ez a szó szabta meg az írók tevékenységének irányvonalát: időszerezés. A kommunizmus építésének témái felé való fordulással az írók legnagyobb tartozásukat róják le — a nép hatalmas alkotásainak krónikásaivá kell válniuk, a kommunizmus eszméinek aktív propágandói”. Szurkov szerint ez a legfőbb feladatuk, s éppen az ő feladatuk ez. Ezzel kapcsolatban Szurkov beszélt „az időköz elméletéről”, természetesen, idézőjelben, s mint várható volt, erőlyesen elítélte.

„Nekünk igen sok igaz és tehetségesen megírt könyvünk van a nép életéről”, hangoztatta Szurkov. „De amint az első években is, továbbra is időszerezés annak a nagy írónak tíz évvel ezelőtt elhangzott szavai, melyek szerint irodalmunknak nagy hiányossága, hogy nem tud szólni a nép valójáról, mintha szégyellenénk költőivé tenni napjaink embereit, mintha szégyellenénk erőteljesen és kifejezően felmutatni a bennük születő új, kommunista tulajdonságokat.”

„Lehetetlen megbékülnünk azzal — mondotta továbbá Szurkov —, hogy azokat a témákat, melyek minedennapjainkhoz fűződnek, sekélyesen alapozzuk meg, szűkre szabott megoldást adjunk, s mindent a famózus „háromszög”-re vezessünk le, amikor is a szerelmi konfliktusokban elvész az igazság, az emberek társadalmi élete”.

A szovjet írószövetség első titkára szerint „az író a szovjet emberek egymásközi viszonyában, a közösséghez és a munkához való viszonyulásában találhatja meg legjellemzőbben azt, ami

a szovjet embereket a kizsákmányoló kapitalista társadalmi berendezésű országokban élő emberek fölé emeli”. Ezzel aztán Szurkov félreérthetetlenül kifejezte azt is, hogy a szovjet ember eleve felsőbbrendű, mint a kapitalista országokban élő emberek, s ezzel világosan megadta az útbaigazítást az íróknak, arról sem feledkezve meg, hogy egy felkiáltó mondatban tömören elárulja, hogyan kell most már a világ felsőbbrendű embereiről felsőbbrendű műveket is írni: „Elsőnek lenni a világon nemcsak a tartalom gazdagságában, hanem művészi mesterségben is!”

A vitában részvevő írók mondókáját olvasva az ember gyakran nem tudja, vajon még mindig az előző szónok szavait olvassa-e vagy pedig már egy újabbat, úgyhogy az a néhány felszólalás, amely elüt az általános hangnemtől, igazi felfrissülés. Szemjon Kirszanov például elmondta, hogy a művészi mesterség javításában két körülmény vet gáncot a szovjet íróknak: az egyik az, hogy agyabafőbe dicsérik a rossz és általános műveket, a tipizált regényeket, novellákat és verseket, a másik gátló körülmény pedig azoknak az íróknak a mellőzése és megtagadása, „akik a szürke színben kívüli használni kívánják a spektrum többi színeit is. Ezeket az írókat hol a naturalisták, hol a formalisták közé sorolják. Erre minékünk sok-sok eltagított terminusunk van” — mondotta. Így juto't el Szemjon Kirszanov a szovjet irodalmi kritika egyik lényeges problémájához, s kifejezte azt a kívánságát, hogy az íróknak lehessenek „különböző kézírataik”.

A témabavágó fejtegetések közül a legszámottevőbb mégis Konsztantin Pausztovszki író cikke, mely a Lityeraturnejaja gazetéban látott napvilágot, a kongresszuson elhangzott vitához adalékul. A kongresszusi vitáról s a szovjet irodalomról ír, tehát ugyanazokkal a kérdésekkel foglalkozik, melyekkel a kongresszus is, de egészen más eredményre jut.

„Nem szokás nálunk”, írja Pausztovszki, „a hibákról és a fogyatékoságokról írni — bármilyen károsak legyenek is azok társadalmunkra —, hogy ugyanakkor el ne rebegjünk egy-egy bocsánatkérő bókot, fölserolva hatalmas eredményeinket. Es olyan állhatatos kitartással rebegjük ezeket a bókokat, mintha minden egyes szovjet polgárnak bizonygatnunk kellene, mintha meg kellene győznünk őket társadalmunk előnyeiről a kapitalista társadalommal

szemben (mégpedig negyvenkét évvel társadalmi rendszerünk megalapulása után), mintha csak mi magunk is kételkednénk ebben, és valami csodának látnánk. Szükségtelen és nyomasztó tradíció ez. A másik káros tradíció az, hogy senki sem akar írni a szenvedésről, sőt a szomorúságnak még a sejtetésétől is félnek, mintha életünk csak annyiból állna, hogy tejben-vajban fürdünk, s közben „harcias” férfiak és nők, biztató, bátorító mosollyal vesznek körül bennünket.”

Majd ezt írja: „Számítatlan művészi alkotásban, de még fényképeken is (különösen a közismert mézes-mázás, családi idillt ábrázoló fényképeken, a vékony képesújságok szembetűnő oldalain), csupa nyílegyenesen odaállított primitív embert látunk. Ezek az emberek az írók alkotói kegyelméből megvannak fosztva attól, hogy önállóan gondolkozzanak... Ezek az emberek sohasem ingadoznak és sohasem tévednek... Bizonyos írók elképzelése szerint ilyenek a mi emberünk ideáljai”.

Pausztovszki végül erre a következményre jut: „Talán azért lármázunk annyit az igazságról az irodalomban, mert éppen az hiányzik nekünk... Én mélyen meg vagyok győződve róla, hogy a korszerűt és időszerűt az irodalomban és a művészetben általában mindannak az összessége adja, amit a kommunista társadalom emberére szabunk; mindaz, ami formálódását és növekedését szolgálja. Ez kristálytisztá meghatározás. Ezzel a mindent felölelő meghatározással szemben áll az a felfogás, mely szerint korszerűnek csak azt mondhatjuk, amit a mai naphoz s e nap feladataihoz köthetünk, tehát csakis az, ami szó szerint véve időszerű”.

Az épp lezajlott kongresszusról s a szovjet irodalomról elhangzott vitákról szólva Pausztovszki megállapítja: „Fel kell már végre hagynunk azzal, hogy ellenségünknek nevezzük barátainkat csak azért, mert elmondják a kellemetlen igazságot, mert nem képmutatószkodnak, s azért, mert — népünkhöz és hazájukhoz végtelenül hívek lévén — nem tulajdonítják maguknak a monopóliumot a hűségre, s nem kívánnak ezért semmiféle jutalmat sem”.

Jegyzetünk nem lenne teljes, ha nem említenénk meg, hogy a szovjet írószövetség kongresszusán beszélt Nikita Hruscsov is, elmondta esztétikai nézeteit a mai szovjet irodalomról és az írókról, s felvázolta azokat a feladatokot is, melyek előttük állnak. Terjedelmes beszédében egy sereg fentiekhez fűződő problémával foglalkozott, s egyebek között kifejezte ezt a nézetét is: „Én egyáltalán nem gondolok arra, hogy védjem azokat az embereket, akik alkotásaikban olyan színben tüntetik fel a jelenségeket, hogy azok elszakadnak a valóságtól. Nézzétek csak például azokat a könyveket, melyekben az életet olyan simán mutatták be, hogy az nem felelt meg a valóságnak. Az ilyen alkotások aligha lehetnek hasznosak. De én mégis a valami miatt 'lakkozóknak' neveztem az írók mellé akarok állni, mert azok alkotásaik alapjául pozitív hősöket választanak... A példa ereje, nagy dolog, elvtársak...” — mondotta Nikita Hruscsov. „Ezért én azon írók mellett foglalom állást, akik az új élet erejét mutatják be, az új győzelmét a régi felett”.

Valóban, semmi új, semmi váratlan ezen a kongresszuson nem történt.

